

Konferencja *Early Modern Travel Literature*, Toruń, 28–29 maja 2012

W ostatnich dniach maja 2012 roku odbyło się w Toruniu seminarium badawcze pt. *Early Modern Travel Literature*. Organizatorem konferencji była Katedra Filologii Germańskiej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Obrady toczyły się na Dworze Mieszczańskim, w Sali Towarzystwa Miast Partnerskich Torunia. Ten późnogotycki budynek został wzniesiony w 1489 roku, najprawdopodobniej z cegieł z rozebranego Zamku Krzyżackiego. Miejsce to było dawniej letnią rezydencją Bractwa św. Jerzego.

Seminarium rozpoczęło się w poniedziałek 28 maja o godzinie 10-tej. Każdy z uczestników konferencji przedstawił się, a następnie profesor Bernard Cottret z Uniwersytetu w Wersalu-Saint-Quentin-en-Yvelines, który przyzdywał tej części spotkania, otworzył oficjalnie obrady.

Jako pierwszy zabrał głos Profesor Włodzimierz Zientara z Katedry Filologii Germańskiej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Wygłosił on referat na temat pochwały i krytyki miast polskich przez osiemnastowiecznych podróżników¹. Profesor przedstawił na przykładzie Francji, Włoch i Niemiec bogatą literaturę apodemiczną, która mówiła i uczyła, jak podróżować i co zwiedzać w opisywanych miastach. Profesor Zientara przestawił także, jakie stereotypy o Polsce funkcjonowały wśród zagranicznych podróżników, oraz podkreślił, że XVII-wieczną Rzeczpospolitą dzielono na zachodnią i wschodnią – tę mniej ucywilizowaną, której granica przebiegała na Wiśle.

Kolejnym referentem był Profesor Jarosław Dumanowski z Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Przedstawił

¹ W. Zientara, *Städte lob und Städtekritik der fremden Reisenden im Polen des 17. Jahrhunderts*.

on, jak polską kuchnię widzieli i rozumieli podróżnicy z XVII i XVIII wieku². Profesor Dumanowski zaprezentował opisy podróży jako źródła do historii żywienia, które pozwalają nam na odkrycie, jak kuchnia polska była postrzegana przez Francuzów. Wśród cytowanych podróżników i rezydentów Rzeczypospolitej szlacheckiej, którzy starali się przybliżyć ówczesnym obraz Polski XVII i XVIII wieku, wymienieni zostali: Charles Ogier, Guillaume de Beauplan, Jean Le Laboureur, Ulrich Werdum, Gaspard de Tende, Bernard Connor, Hubert Vactrin, George Burnette. Następnie na podstawie analizy źródeł Profesor przedstawił różnice w smaku Francuzów i Polaków. Ci pierwsi preferowali dania klasyczne, delikatne, naturalne, drudzy zaś pikantne, korzenne, egzotyczne. W kuchni polskiej omawianej epoki dominowały bowiem następujące przyprawy: szafran, pieprz, cynamon, gałka muszkatołowa, goździki oraz cukier, oliwki, kapary i rodzynki. Profesor Dumanowski zadał też pytanie, na ile można polegać na wiedzy i wrażliwości podróżników oraz przekazywanych przez nich relacji? Na przykładzie zup starał się ukazać, że nieznanostwo kuchni staropolskiej oraz zwyczajów może doprowadzić do mylnych wniosków, często pochopnie i stereotypowo wyciąganych przez podróżników.

Magister Dorota Lewandowska, doktorantka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Uniwersytetu Bordeaux 3 Michela de Montaigne'a, wygłosiła referat o tym, dlaczego Polaków uważano za największych pijaków Europy³. W swoim wystąpieniu mgr Lewandowska starała się pokazać, jak postrzegano picie alkoholu w nowożytnej Europie oraz dlaczego podróżnicy nieznanący dobrze staropolskich obyczajów mogli wyciągnąć mylne i pochopne wnioski na temat picia napojów wysokoprocentowych. Doktorantka przedstawiła dwa modele w konsumpcji alkoholu: na Północy panowała kultura piwa, na Południu wina. Jednocześnie podkreśliła ona, że Europa dzieliła się na wschodnią, gdzie panowało pijaństwo, i zachodnią, gdzie górowała wstrzeźliwość.

Koleją prezentującą swoje badania osobą była studentka Uniwersytetu Paris Ouest Nanterre La Défense – Katarzyna Biedrzycka. Wygłosiła ona referat na temat związków Jana Jakuba Rousseau z Polakami⁴. Rozpoczęła od przybliżenia słuchaczom sylwetki filozofa i jego poglądów. Następnie wyznaczyła sobie za cel ukazanie obrazu Polski i Polaków w literaturze Jana Jakuba Rousseau. Przedstawiła ona współpracę filozofa z konfederatami barskimi oraz jego polityczną wizję ustroju Rzeczypospolitej.

² J. Dumanowski, *Cuisine polonaise vue par les voyageurs aux XVII–XVIII siècles*.

³ D. Lewandowska, *Les Polonais, les «grands yvrognes» de l'Europe. L'image de boire en Pologne dans les récits des voyages*.

⁴ K. Biedrzycka, *Rousseau et les Polonais*.

Pierwszy dzień obrad zakończył się dla uczestników konferencji w bardzo miły sposób. Pod opieką miejskiego przewodnika odkrywali oni tajemnice i zakamarki toruńskiej Starówki, co mogło przybliżyć im idee nowożytnych podróży.

We wtorek 29 maja obradom przewodniczył Profesor Włodzimierz Zientara. Jako pierwsza głos zabrała Profesor Regina Rudaityte z Uniwersytetu w Wilnie. W swoim referacie⁵ omówiła ona szczegółowo dwa teksty pióra Radziwiłłów: *Podróż do Włoch. Dziennik z 1575 roku* Jurgisa Radivila i *Pielgrzymka do Jerozolimy* Mikołajusa Konstantina Radivila z 1601 roku. Pierwszy utwór pomimo niewielkiej objętości – tylko 16 stron – Profesor Rudaityte przedstawiła jako niezwykle ciekawy ze względu na jego walory kulturowe. Ten drugi zaś okazał się europejskim bestsellerem w XVII stuleciu, nie ze względu na interesujące anegdoty i historyjki o próbie przywiezienia do Rzeczypospolitej Obojga Narodów przez Radziwiłła egipskiej mumii, ale dokładnych, ciekawych, pełnych prywatnych refleksji opisów z odbytej przez autora podróży.

Następnie wystąpił Profesor Jan Borm z Uniwersytetu w Wersalu-Saint-Quentin-en-Yvelines. Przedstawił on badania na temat podróży książąt Poniatowskich do Wilna i ich spotkaniu z Forsterem⁶. Na wstępie Profesor Borm zarysował sylwetkę Jana Jerzego Forstera, podkreślając, że to właśnie on brał udział w drugiej wyprawie kapitana Jamesa Cooka po Pacyfiku (1772–1775). Dobrą znajomość Rzeczypospolitej Forster posiadał w czasie swych licznych podróży. W latach 1784–1787 na wniosek polskiej Komisji Edukacji Narodowej pełnił on funkcję profesora historii naturalnej na Uniwersytecie Wileńskim. W swoim wystąpieniu Profesor Borm omówił, jak Forster spotkał w Saksonii księcia Poniatowskiego i jego młodszego brata, a następnie razem wyruszyli w podróż po Europie.

Kolejnym referentem była doktorantka Uniwersytetu Paris Ouest Nanterre La Défense – Françoise Petit-Peytaud, której przemówienie dotyczyło korespondencji Woltera⁷. Swoje wystąpienie rozpoczęła ona od przybliżenia słuchaczom sylwetki Woltera oraz wyjaśnienia, dlaczego 2/3 życia spędził na wygnaniu. Następnie magister Petit-Peytaud omówiła, z kim Wolter utrzymywał korespondencję, kładąc nacisk na ówczesną elitę i rzesze artystów oraz na przedstawicieli europejskich dworów Francji, Prus, Rosji, Lotaryngii, Szwecji. Referentka wyjaśniła następnie, że dużą popularność zdobył Wolter na tzw. salonach, gdzie jego listy często bywały odczytywane i dzięki czemu jego myśli i opinie trafiały do szerokiej publiczności, która następnie w czasie rozmów i ploteczek przekazywała je dalej.

⁵ R. Rudaityte, *Constructions of Identity in Early Lithuanian Travel Writing*.

⁶ J. Borm, *Georg Forster im Gespräch mit König Poniatowski und seine; Bruder auf dem Weg nach Vilnius*.

⁷ F. Petit-Peytaud, *Introduction à l'étude critique de la correspondance de Voltaire*.

Na temat miejsca Polski we francuskich gazetach rewolucyjnych referat przygotowała Cécile Best⁸, studentka Uniwersytetu Paris Ouest Nanterre La Défense. Zaprezentowała ona gazety, na których oparła swoje badania, jednocześnie podkreślając, że w latach 1792–1795 ukazało się we francuskiej prasie aż 500 artykułów dotyczących Rzeczypospolitej. Niestety wyżej wymienione artykuły są w większości anonimowe, co uniemożliwia stwierdzenie, jaka była tak naprawdę wiedza autorów na temat sytuacji politycznej Polski. Studentka podkreśliła także, że globalna wizja przedstawiana w gazetach nie pozwala na głębszą analizę ewolucji obrazu Rzeczypospolitej szlacheckiej i jej mieszkańców.

W czasie popołudniowej sesji, której przewodniczył Profesor Jan Borm, swoje badania zaprezentowała magister Joanna Kodzik z Katedry Filologii Germańskiej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Przygotowała ona referat pt. *Między incognito a ceremoniałem. Polska w oczach szlacheckich podróżników*⁹. Magister Kodzik starała się odpowiedzieć na pytanie, czy szlachta polska podróżowała *incognito*, czy też oficjalnie zachowując szlachecki ceremoniał? Zaprezentowała ona tekst Juliusa Bernharda von Rohr *O podróżującej szlachcie*. Następnie ukazała, jakie czynności należało wykonać przed podróżą, jak wyglądał jej przebieg i ceremoniał z wożaczami związany. Na przykładzie wjazdu Ludwiki Marii Gonzagi do Rzeczypospolitej Obojga Narodów doktorantka przedstawiła i podkreśliła szczególne cechy ceremoniału towarzyszące tej niezwyklej uroczystości.

Ostatnie wystąpienie w czasie obrad zostało poświęcone prasie jako medium transferu kulturowego w niemieckojęzycznych czasopismach w XVIII-wiecznym Toruniu¹⁰. Zaprezentowała je doktor Katarzyna Chlewicka z Katedry Filologii Germańskiej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Na początku wyjaśniła ona różnice w rozwoju prasy na terenie Niemiec i Polski w XVIII wieku, a następnie scharakteryzowała koncepcje poszczególnych czasopism ukazujących się w owym czasie w Toruniu. Na przykładzie „Thornische Nachrichten von gelehrten Sachen” doktor Chlewicka pokazała jak bardzo toruńska prasa odwoływała się do wzorców niemieckich.

Trzeciego dnia obrad uczestnicy seminarium udali się w podróż do Malborka, gdzie zwiedzano Muzeum Zamkowe, a następnie zamknięto obrady na temat literatury podróżniczej epoki wczesnonowożytnej.

⁸ C. Best, *La place de la Pologne dans les journaux révolutionnaires français (1790–1795)*.

⁹ J. Kodzik, *Zwischen Incognito und Zeremoniell. Polen in den Augen fürstlicher Reisenden*.

¹⁰ K. Chlewicka, *Presse als Medium des Kulturtransfers. Deutschsprachige Zeitschriften im Thorn des 18. Jahrhunderts*.

Przedstawiciele wszystkich ośrodków z Francji, Litwy i Polski zgodnie uznali, że konferencja była bardzo ciekawa i poruszała szereg problemów, na które często patrzy się jedynie przez wąski nacjonalistyczny pryzmat.

Efektem tego spotkania było nawiązanie współpracy naukowej pomiędzy wyżej wymienionymi ośrodkami oraz ustalenie przyszłej wspólnej inicjatywy badawczej.

Agnieszka Samsel (Poznań, Wersal)